

a helyes álláspont. A kettőnek szerencsés vegyületéből alakul ki a helyes és eredményes oktatás.

Fináczy Ernő magas színvonalú didaktikai fejtegetésein minden emelkedett szellemre törekvő tanítónak és tanárnak életében egyszer végig kell mennie, s akkor meg fogja érteni azt a nemes végszót is, melyet a mester a magyar oktatók részére örökül hagyott, hogy legyen meg minden tanítóban és tanárban az a szeretet, az az áldozatkészség, az a nemes idealizmus, mely nélkül a világot az ifjúságnak, a jövő nemzedéknek nevelése útján megújítani nem lehet.

Bizonyos, hogy a tanításnak ez az első és egyetlen rendszeres és klasszikus elmélete magyar nyelven, mely maga is az állandó tanítás nemes és ihletett munkája közben született, nagybecsű alkotás, melynek gondolatain három évtized magyar tanárnemzedéke nevelődött és mely még ma is régóta érzett hiányt pótol tudományos irodalmunkban. Eppen azért a szélesebbkörű magyar olvasóközönségen kívül, melynek először van módjában a tanításnak elméletébe a pedagógia egy nagy tudósának és művészenek meglátásain keresztül bepillantania, különösen szerencsésnek nevezhetjük az elkövetkező tanári és tanítói nemzedékeket, melyeknek a kiváló egyetemi professzor és ideális magyar pedagógus a siron túli világból is elküldi e művében hivatásuk eszményi magaslaton álló gyakorlásának törvénykönyvét.

Gyulai Agost.

Kornis Gyula: Pázmány személyisége. Budapest, 1935. Franklin-Társulat. 66 l.

Mikor a budapesti Pázmány Péter-tudományegyetem fakultásainak rektorválasztói egy évvel ezelőtt az egyetem háromszázados jubiláris ünnepségeinek irányítására s általában az egyetem emlékezetes és nagyjelentőségű esztendőjének vezetésére a szokottnál ezúttal díszesebb rector magnificusai tisztre méltónak találták a bölcsészeti karnak akkor már két világrészben kiváló tudós hírnévnek örvendő filozófustagját, Kornis Gyulát, bizonyára nem is gondoltak arra, hogy önkénytelenül is mily vonzó új témát kínálnak föl neki azzal, hogy természetesen előtte az egyetemalapító egyházfejedelemnek, Pázmány Péternek hatalmas alakját, és szinte intuitív módon méltó tárgyat jelölnek ki „Az államférfi” és „Apponyi világnézete” című művek szerzőjének pszichografikus művészete számára. A tudós professzornak nem volt hát nehéz a választás, mikor rektori megnyitójára tárgyat kellett kijelölnie. Akik jelen voltak az egyetem 1935/36. évi megnyitó ünnepén, mely benyomásoknak lettek részei a Pázmány Péterről szóló rektori beszéd meghallgatásakor, s örömmel látták kibontakozni Kornis Gyula magas színvonalú fejtegetéseiből, lapidáris mondataiból a pompás jellemrajz során a XVII. századi kultúrpolitikusnak és iskolaalapítónak óriási alakját és egyéniségét. Mikor pedig az ünnepi évnek I. szemeszterében a rektor az egyetem mind a négy fakultásának hallgatói részére „Pázmány Péter szelleme” címmel tartott előadásában már egészen a történetíró tudományos apparátusával és a lélekrajzó filozófusnak művészetével feldolgozva, teljes anyagában kaptuk meg az időszerűvé vált

érdekes történeti téma kifejtését, s tanúi voltunk annak, mint elevenedik meg előttünk előszóval, a lélekelemző eljárást a multba visszavetítő módszer segédelmével a XVII. század egyik legtevékenyebb személyiségének plasztikusan megrajzolt képe, akkor már előre örültünk a készülőfélben levő szép, új könyvnek, melynek megjelenését óhajtottuk és vártuk, megjelenésekor pedig előre tudtuk, hogy az egyetemi jubiláris esztendő egyéb ünnepi kiadványai-között tudományos és irodalmi szempontból is legértékesebb a *Pázmány személyisége* című monográfia lesz.

Ily előzmények után, ily várakozással eltelve vesszük most kezünkbe Kornis Gyula könyvét, mellyel — mint már jó ideje minden évben újra meg újra — ezidén is nemes és értékes ajándékot kap a szerzőtől a magasabbrendű olvasmányra vágyódó művelt közönség.

Az előttünk levő könyv több annál, mint amit egyszerű címe megjelöl, bár megértjük, hogy e kifejezés: *személyiség*, a legmagasabb kategória, melybe a lélekbúvár egy nemzet jeles fiát, általában az aktív embert besorolhatja. Kornis, a pszichológus és pedagógus, nem is késik lapidáris rövidséggel, de kellő hangsúllyal előrebocsátani tanulmányának bevezetésében az egyéniség és személyiség viszonyára vonatkozó s az eddigi hasonló pedagógiai meghatározásokkal és körülírásokkal szemben is újszerű megállapításait. Ezek szerint „az egyéniség az embernek veleszületett, a természetből adott, ösztönös lelki alkata, amely az én-től még kimunkálásra vár. A személyiség ellenben a már öntudatosan objektív, időfelettinek érzett értékeket s ezekből következő célokat szabadon és felelősségérzéssel megvalósító egyéniség. Az ösztönös egyéniség a társadalomban, a másokkal való kölcsönhatásban akkor válik magasabbrendű, értékes és irányító tényezővé, ha a személyiség fokára emelkedik. Így az objektív értékeket öntudatosan megvalósító személyiség az emberi valóságnak legmagasabb életformája, mely a benne szunnyadó természeti képességeket értékes célok szolgálatában teljesen kibontakoztatja.“

Kornis könyvében, mikor Pázmány Péternek a főntéki szerinti személyiségével foglalkozik, lélektani és politikai, de egyben szellemtörténeti tanulmányt is kap az olvasó: pszichológiai és politikai arcképet egy nagy személyiségről és szellemtörténeti korrajzot a XVII. század barokk világáról. Egyúttal tudománytani szempontból is becses és értékes tanulságot, pompás bepillantást a tudós szerzőnek kutató munkájába, szinte utólréhetetlen példáját a módszeres tudományos eljárásnak, mellyel a régmúlt idők nagy férfianak szellemi világába, egy komplikált politikai és társadalmi léleknek legtitkosabb redőibe is be tud tekinteni. Kornis Gyula valóban történetírói kritikát és a lélekbúvár intuícióját egyesítve olvasta Pázmány Péter munkáit s főleg személyes érdekű iratait, levelezését, melyet összes munkáinak hatalmas sorozatában körülbelül egy emberöltővel ezelőtt tett közzé alapítója iránti kegyeletből a budapesti egyetem, s melyet mindmáig voltaképen ki sem aknázott a történetírás. Kornis könyvében kitűnően érvényesülni látjuk, mily lelki mélységeket lehet föltárnia egy-egy történeti érdekességű, de a nagyközönség nyilvánosságára elől voltaképen mégis elásott levelezésből annak, ki mint maga-

sabbrendű cél-olvasó kutatásainak röntgensugárszerű viláosságánál olvassa a rég elavultnak látszó maradványokat. Tudományos módszere a legkisebb adatoknak is figyelembevételével és egységbe tömörítésével föltétlen sikert biztosít Pázmány politikai és társadalmi szerepének, voltaképen az első magyar tudatos kultúrpolitikus pályájának szintetikus megrajzolásában.

Kiindulásul kifejti Pázmány katolikus értéktudatát s eszejárását, mellyel a tudomány logikai s a vallás gyakorlati érdekeit, mint a barokk kor szervező hatalmi embere, egyensúlyba hozta, mégpedig a műveltség útján való lélekformálás eszközével s ezirányú tevékenységének koronájával, egy „szent és szükséges alkotásnak“, az egyetemnek megalapításával. Hőse e katolikus értéktudatával szembeállítva, magyar nemzeti értéktudatának kifejtését sem feledi el, vagyis azt, hogy Pázmány miként hangolta ismét együvé nagy alapítása, az egyetem révén a katolicizmust és a magyarságot a *Cultura Hungariae* gondolatában. Világosan megláttatja szerzőnk, hogy Pázmány magyarságából és nemzetiségéből, magyar nemesi önértéből mint alakul ki tevékenységének főcélja: az öntudatos katolikus magyar intelligencia megteremtése. Pedig az ország politikai helyzete, a kor eseményei, a török hódoltság virágkora szegény magyar földünkön nem kedveznek a nagy kultúrpolitikus eszményi terveinek. Politikája a török és német malomkö között őrlődik. Hol van még a végső cél: a török kiűzése? Fél századnál több időnek kell még elmúlnia és sok magyar vérnek elhullania ennek a hő óhajnak megvalósulásáig. Pedig Pázmány alkotó szelleme már a XVII. század első évtizedeiben is békéért sóvárog, mert a háború fogyasztja a magyart. Ebből a szempontból érteti meg szerzőnk azt is, hogy miért védelmezi az öntudatosan erősen magyar érzésű Pázmány még a protestáns Erdély önállóságát is. Különösen érdekes fejezete Pázmány személyisége rajzának az, mellyel az európai nagy politikában való szerepét világítja meg. Az újság és időszerűség érdekességével lepnek meg azok a részletek, melyekben szerzőnk Pázmánynak korát évszázadokkal megelőző népszövetségi és örökbéke-terveit ismerteti. „A tervezet egy igaz magyar álmodozása: az utókor számára Pázmány hazafias érzésének megható történeti dokumentuma“, mondja Kornis Gyula. S a terv annál becsebb, mert a hazája sorsáért aggódó nagy lélekben minden machiavellizmusnak kizárásával, sőt inkább a legőszintébb színvallással, a katolicizmus diadalmanak és a Habsburg-ház megerősítésének óhajával, szerinte a magyarság legfőbb és egyedüli érdekének tudatában keletkezett.

Személyiségének további rajzában ugyanazon forrásszerűséggel ismeri meg az olvasó Pázmány emberismeretét és emberszeretetét, korszerű felfogását az állameszméről és uralkodói eszményről, politikájának és egyházkormányzatának népbarátság szellemét, mely a jobbjóság nemzetfönntartó szerepének meglátásában tetőzik. Nemzetének nagy lélekbúvára bontakozik ki a biboros egyházfőnek ezekből a politikai gondolataiból, melyeknek időszerűségét a magyar föld fiának s vele az ország sorsának jövőjére vonatkozó mai, nemzetmentő küzdelmeink idején föl nem ismerni nem lehet.

Sok érdekes részlet után, melyek Pázmánynak a politikában való öszinteségét és egyenességét, férfias jellemének legrokonszenvesebb vonásait tárják föl, lelki alkatának azt a sajátosságát mutatja be szerzőnk, mely Pázmány aktív élete sikereinek főforrását jelenti. Az *akarat* hőse jelenik meg előttünk bátorságával, koncentrálttságával, szívósságával, szervező tehetségével s mindezekben nyilvánuló vulkanikus magyar lelki alkata mellett az akarat emberének fontos járulékaival, az önuralommal. Az öregedő Pázmány életbölcseiségének jellemvonásai: történeti érzéke és konzervativizmusa, előrelátása és tudatos jövőformálása, óvatossága és tervszerűsége teszik tökéletes egésszé a sokoldalú meglátás fényében rajzolt lelki arcképet. Pázmány, már az örökkévalóság jegyében, az életszemlélet legmagasabb régióiba emelkedik, fölüeny magasságból nézi az emberi gyarlóságokat, és képe — pedagógiai szempontból is legrokonszenvesebb világításban — az ifjúság barátjaként s az öregek oltalmazójaként ragyog föl még egyszer előttünk.

Az irodalmunk kiváló történeti essay-i sorába tartozó lelki jellemrajz szerzője a legnagyobb magyar államférfiak egyikének lelki alkatát mutatván be az egész művelt világ jelenlétében tartott nemzeti kultúrünnepek alkalmából, minden önáltatás és nagytitás nélkül méltán fejezheti be fejtegetéseit Pázmánynak és világhírű nagy kortársának, Richelieu-nek, s egyben legfőbb kulturális alkotásaik: a nagyszombati egyetem és a francia akadémia nemzeti értelemben való nagy jelentőségének egybevetésével s ez alapon újra és még egyszer Pázmány történeti személyiségének és jelentőségének megállapításával. E megállapítás érteti meg velünk Kornis művének végszavait s egyben a Pázmány lelki rajzából áradó tanulságot, mely szerint „hatalmas személyiségéből ma is termékeny történetformáló energiák sugároznak felénk: az ő fényes példája mutatja meg legjobban, hogyan kell akkor, amikor a nemzet történeti lát-határa a legsötétebben beborul, sorsának céltudatos jobbrafordításán csüggedetlenül gondolkodni és önzetlenül cselekedni“.

Gyulai Agost.

Faragó László: A harmadik humanizmus és a harmadik birodalom. (Apolló-Könyvtár, 2.) Budapest, 1935. (112 l.)

Tekintélyes irodalmi felkészültséggel és fordulatos dialektikával megírt tanulmány, doktori disszertáció; szerzője lelkes híve és meggyőződéses hirdetője az antik, főleg a görög kultúrának, amelynek fejlődését, hatását követi a német népek újabb történetében a mai napig. A humanisztikus hagyomány és humanitás eszmény bevezető elemzése után — helyesen utalva arra, hogy manapság, a világháború s főleg a békeszerződések hatása alatt, korlátlanul uralkodik a nacionalizmus ideológiája, amely a németiség lelkéből is egy új humanitás-eszményt bontakoztatott ki — szemügyre veszi a századfordulón jelentkező új életérzés tipikus megnyilvánulását: Georgét, költészetét és új tudományát. Ezek a törekvések a tudomány új áramlataiban bontakoznak ki, a tudomány humanizmusában, amely szüntelen kapcsolatban az étellel a közösség emberét állítja homlokterbe és ezzel átvezet a Harmadik Birodalom szellemvilágába.